

Tarihsel Süreçte Batı Toplumunda Sosyolojik Olgular ve Sanatçı

A Historical Sociology of Western Society Facts and Artist

Mehmet Yiğit ERSOYDAN*

Özet

Sanat ve sanatsal değeri yaratan birey, kendilerini meydana getiren sosyal yapının birer parçasıdır. Sanat, sanatçı ve sosyal yapı arasındaki bu ilişki, sanata toplumsal-tarihsel açıdan da yaklaşılmasını zorunlu kılar. Her dönemin sanat anlayışı, kendi dönemine ait toplumsal gelişmelerin etkisi altında olduğundan, yaşanan bilimsel, felsefi, politik, ekonomik vb. gelişmeler, sanatçıların edimlerine yansımıştır. Alımlayıcısı ile ürettiği sanatsal değerler üzerinden iletişim kuran sanatçının, güncel değerler ve normlar ile onların yarattığı kavramlar ve olgulardan bağımsız düşünmesi beklenemez. Bu çalışmada, sanat sosyolojisi bağlamında içerik analizi yöntemi ile kaynak taraması yapılarak sanat alanlarından örnekler alınmış, dönemin bilimsel, felsefi, politik, ekonomik vb. değişimlerine paralel gelişen sanatsal süreçler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sanat, Sanatçı, Sosyoloji, Bilim, Felsefe, Sanat Tarihi*

Abstract

The art and individual performing art are the components of social structure occurring itself. This relationship among art, artist and social structure makes it necessary to approach to art also socially and historically. Perception of arts in any periods, since it has been occurring under the influence of social developments belonging to its own period, developments in science, philosophy, politic and economy have passed through to performance of artists. It is not possible that artists who communicate over artistic values created with its pursuers speculate independently from current values and norms and their conceptions and facts. In

* Uzman, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı (myersoydan@mehmetakif.edu.tr)

this research, samples from art field have been gathered by source scanning with the help of content analysis method and artistic processes developing parallel to transitions in science, philosophy, politic and economy have been evaluated.

Keywords: Art, Artist, Sociology, Science, Philosophy, History of Art

1. Giriş (Introduction)

Varolduğu gündən beri sanatsal etkinlikler içinde bulunan insanoğlu, felsefeye, ekonomik sistemlere, sosyolojik gelişmelere ve kültürel değerlere göre sanatı farklı amaçlar için kullanmış ve bu amaçlar doğrultusunda tanımlamıştır. Antikiteden bugüne, yapılan farklı sanat sınıflandırmaları bunun en somut göstergesidir. Her dönemin sanat anlayışı, o döneme ait toplumsal pratiklerin etkisi altında gelişmiştir. Nihayetinde sanatçı, içinde yaşadığı toplumsal bütünün bir parçasıdır, toplumda meydana gelen siyasi, ekonomik, bilimsel ve sanatsal olgulardan bağımsız değildir. Bu bağlamda, sanatçının ortaya koyduğu edimler bu gerçeklikten ayrı düşünülemez. Örneğin eskitaş çağlarında kayaların üzerlerine çizilen çeşitli figürlerle başlayan “Primitif Sanat” uygulamaları, içinde yaşanan dönemin -sanatçının gözüyle-gerçeklerinden izler taşır. Bu konuda Barnett (1979), Stael’in edebiyat alanından verdiği örneğe atıfla şöyle söylemektedir;

Madame de Stael, siyasi kurumla edebiyat ilişkisini inceler ve o toplumun edebiyatının, o an hüküm süren politik inançlarla uyum içinde olduğunu ileri sürer. Örneğin Fransız politikasında yükselen Cumhuriyet Ruhu, edebiyatta, köylü ve şehirli figürlerin komediden çok trajedilerde işlenmesi şeklinde yansıdığına işaret eder. O’nun görüşüne göre edebiyat, sosyal-siyasal düzendeki değişikliklerin portresini çıkaracaktır; özellikle edebiyat, hürriyet ve adalet sağlama çabasındaki eylemlerin yansımasıdır (1979: 176).

Barnet’in edebiyat alanından örnekle aktardığı bu görüş sanatın, siyaset de dahil olmak üzere toplumsal yaşamın tüm sosyolojik olguları ile etkileşim içinde olduğunu göstermektedir.¹ Ortaçağ sanatının yapıtlarında, *skolastik felsefe*’nin etkisi görülür. Bu felsefe akli ve bilimi birleştiremez görünmektedir. Capra’ya göre bu durum iki temel otoriteye bağlıdır; *Aristoteles* ve *Kilise* (2009: 61). Hıristiyan teolojisi ve ahlakıyla birleşen bu görüş, bütün ortaçağ boyunca sorgulanmadan devam etmiş ve dönemin kavramsal çatısını oluşturmuştur. Ortaçağ’da insanlar, Tanrı’nın Dünya’yı sayı (*numerus*), ağırlık (*pondus*) ve ölçü (*mensura*) olarak yaratmış olduğuna inanıyorlar, aynı zamanda bu kategorileri “*estetik ve metafizik iyi*”nin yansımaları olarak düşünüyorlardı. *Aşkın*’lar, kaynağını *Süleyman’ın Kitabı*’ndan alan bu görüşleri, sayı, ağırlık ve ölçü kavramlarını daha da geliştirerek, *boyut, biçim, düzen, töz, cins, güç*, vb. sayısız alt kategorilere ayırmışlardır. Ortaçağ’da sanatçıların, *teolojiden* ya da *teolojik olgudan* tamamen ayrılmış bir güzellik ve anlam anlayışları yoktur. Onlar

1 Özellikle sanat-siyaset-toplum ilişkisi bağlamında bkz: And, M., *Turkish Miniture Painting* (1978); Barnett, H.J., *The Sociology of Art* (1979); Turani, A., *Dünya Sanat Tarihi* (1983); Ulusoy, D., *Sanatın Sosyal Sınırları* (2005).

için sanatsallık “*tanrının evini güzelleştirmek*” ten ibarettir (Eco 1999). Dönemin sanatçıların etkisi altına alan felsefi görüş, *Platon*’la başlayan ve *Aristoteles*’le devam eden taklit (*mimesis*) kavramında kendini gösterir. Özellikle Aristo, “sanatçıyı zorunlu bir biçimde doğayı taklit etmeye iten kesin bir doktrin ortaya koyar” (Farago 2006: 49). Toplum ve toplumun bir parçası olan sanatçıyı yüzyıllar boyu etkisi altına alan bu görüş, ortaya konulmaya başlanan yeni bilimsel değerler dizgesi ile yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başlamıştır. Toplum hayatını etkileyen özgür düşünce ve araştırma anlayışı, bilim ve sanatın tüm alanlarında kendini gösterir ve dine bağlı doğmalarla kilisenin öğretilerini birer birer yıkmaya niyetlidir. Copernicus, Bruno, Kepler, Da Vinci, Galilei, Bacon gibi bilim insanları birçok buluş gerçekleştirmiştir. XIII. Yüzyılda, “*Thomas Aquinas*’ın katkılarıyla Ortaçağ boyunca sorgulanmadan hâkimiyetini sürdüren, *Aristoteles* ve *Kilise*’nin kurduğu kapalı evren görüşüne dayalı “kavramsal çatı”, artık köklü bir değişime uğramıştır” (Capra 2006: 62). 1000 yıldan fazla bir süredir kabul gören *Batlamyus*’un ve *Kitab-ı Mukaddes*’in ortaya koyduğu, *Dünya’nın Evren’in merkezi olduğu* görüşü, Copernicus ile birlikte değişmiştir. Artık dünya, evrenin merkezi değil *galaksinin kıyısındaki bir yıldızın çevresinde dönen önemsiz 3-5 gezegenden birisidir*. Copernicus’un ardından *J.Kepler*’in astronomi araştırmaları, *G.Galilei*’nin teleskopla yaptığı gözlemlerden elde ettiği veriler, o güne kadar inanılan *kozmojiyi* herhangi bir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde gözden düşürmüş ve Copernicus’un ortaya koyduğu yeni kozmolojik hipotezi kabul ettirmeye yetmiştir. XV ve XVI. Yüzyıllar’da yaşanan bilimsel gelişmeler, *Descartes*’in (kartezyen) felsefe alanında açtığı yoldan ilerlenerek *tanrı, doğa ve insan* arasındaki bağın insan lehine evirilmeye başlamasına neden olmuştur. Descartes’in ortaya koyduğu “*cogito ergo sum*”, bugünkü modern kültürün temellerini oluşturan ve 1500-1700 yılları arasında, insanlığın dünyayı anlama biçimlerinde ve toplumsal yaşamın tüm alanlarında düşünce yapılarını değiştiren felsefi bir devrim yaratmıştır. Buna göre artık, *birey* olma bilinci gelişmiş ve insan kendisini *yeryüzünün tanrısı* olarak konumlamaya başlamıştır. Teolojinin etki alanından sıyrılan birey, bilim ve felsefe alanındaki gelişmelerin etkisiyle, doğayla olan uyumundan uzaklaşmış ve *insan-doğa* ilişkisini *mücadele-hâkimiyet* eksenine taşımaya başlamıştır. Yaşanan bu köklü değişimler, sanatı ve toplumun *aydın-entelektüel* unsurlarından biri olan sanatçıyı da kaçınılmaz bir biçimde etkilemiştir. Rönesans’la birlikte insanoğlu kendini güçlü hissederken, tüm pencerelerini açarak dünyayı seyrederek hale gelmiştir. Böylece, insanı odak noktasına alan *hümanizm* akımı doğmuş ve hızla yayılarak yüzyılları etkisi altına alacak olan “*skolâstiğin eleştirisi, feodal dinsel ideolojiye karşı mücadele; evrenin merkezi olarak insanın Tanrı’nın yerini alışı*” görüşlerinin karşılığı haline gelmiştir (Tanilli 2004).

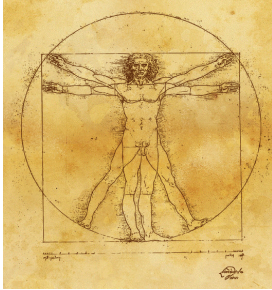
2. Çalışmanın Önemi (Research Significance)

Sanat toplumsal bir kavramdır. Yüzyıllardır tartışılıyor olmasına rağmen tanımı üzerinde halen fikir birliğine varılamamıştır (Coşar 2009). Anlamı ve işlevleri ba-

kımından görece değerler taşıması, sanatı yaratan ve yorumlayan bireylerin bakış açıları ile birikimlerinin özdeş olmaması, toplumsal değer yargıları, eğitim, sosyal sınıf ve ekonomik farklılıklar, bu sonucun değişkenlerinden bazılarıdır. İşlevleri bakımından ele alındığında; “Bireysel, toplumsal, kültürel, eğitimsel, ekonomik” (Uçan 1996), işlevleri bulunan sanatın, anlam bakımından belirli bir tanım ve kaplıp içene yerleştirilmesi kolay değildir. Üretildiği toplumda yaşanan bilimsel, felsefi, politik, ekonomik vb. gelişmeleri etkiler ve onlardan etkilenir. Sanat, sanatçı ve sosyolojik yapı arasındaki bu bağ, sanatı, sanatçıyı ve sanat eserini incelerken ardsüremsel bir yaklaşım içerisinde tarihsel süreçleri de göz önüne almayı gerektirmektedir. Danto (1997), bu konudaki görüşlerini Gombrich'e atfen “algının bir tarihi vardır” sözleri ile ifade etmektedir. Burada sözü edilen algı, sanatçının edimsel süreçte ilk hareketi başlatmasına olanak sağlayan “kavram veya düşünce” dir (Danto 1997: 75). Bu bağlamda, sanatçının algısının, içinde bulunduğu sosyal yapıdan tümüyle bağımsız geliştiğini düşünmek olası değildir. Bu çalışma, batı toplumunda meydana gelen sosyolojik değişim ve dönüşümlerin sanatı ve sanatçıyı nasıl etkilediğinin ardsüremsel bir yaklaşım içerisinde örneklerle ortaya konulabilmesi bakımından önemlidir.

3. Bulgular Ve Tartışmalar (Findings And Discussions)

Tarihsel süreçte yaşanan düşünsel ve imgesel değişimler, sanatçıları ve onların sanatsal edimlerini etkilemiştir. Sanat tarihinden verilebilecek birçok örnek bulunmakla birlikte, resim alanından *Leonardo* ve *Michelangelo* dikkate değer iki örnek olarak sayılabilir. Leonardo da Vinci yazılarında, “insan dünyanın modelidir” ifadesini kullanır. Bu düşüncesini sembolik bir biçimde ifade eden imge; *vitruvius adamı* (*Vitruvius Man*) çalışmasında karşımıza çıkar. Burada *İnsan* ve *Tanrı* ikili bir konuma sahiptir. Birincide; kendine ayrılan alanı (kozmos çemberi) maksimum oranda kaplayan kolların ve bacakların konumuyla, ikincide ise; çarpmıha gerilen insanı anımsatan bir pozisyon ile kurgulanmıştır (Farago 2006: 75). Da Vinci'nin bu eserinde insanı, dünyasal sınırlarını en uç noktasına kadar kullanan, hakim bir pozisyonda tasvir ettiği görülmektedir.

Resim1: Vitruvius Adamı
(Picture1: Vitruvius Man)

Resim2: Adem'in Yaratılışı
(Picture2: Creation of Adam)

Michelangelo'da ise biraz daha farklı bir tutum görürüz. O'na göre; "sanat her şeyden önce bir yaratımdır; bireysel esine bağlıdır; ilham işidir ve kopyalama değildir." (Farago 2006: 92). Bu görüş, Aristocu *mimetik* yaklaşıma taban tabana zıttır. Sanatçının, Vatikan'da bulunan *Sistina Şapeli*'nin tavanına 1508'de yaptığı Adem'in Yaratılışı (*Creation of Adam*) adlı çalışması, bu görüşünü destekler. Burada Adem, "ilk erkeğe yaraşır bir güç ve güzellik içinde yere uzanmıştır. Meleklerin taşıdığı baba tanrı, diğer taraftan ona doğru yaklaşmaktadır. Görkemli ve geniş bir pelerine bürünmüş Tanrı, elini uzatmıştır ama daha Adem'in parmağına bile değmeden, işte ilk insan derin bir uykudan kalkarcasına uyanmaktadır" (Gombrich 2007: 312). Burada insan ile Tanrı arasındaki sarsılmaz bağın artık kopma eğilimi içinde olduğunu söylemek mümkündür. Adem ile Tanrı'nın ellerinin birbirlerine dokunamamış olması, sanat üzerindeki kilise baskının ortadan kalkmaya başlamasına, toplumsal yaşamdaki dini etkinin giderek zayıflamasına bir işaret gibi düşünülmektedir. Yaşanan gelişmeler, süreç içerisinde bir takım yer değişikliklerine de neden olmuştur. Artık toplumda, kilise ve papazlara ait olan protokol, yer değiştirerek yavaş yavaş aristokratlara ve burjuvaziye geçmeye başlamıştır. Geçmişte kilisenin himayesinde yer alan sanatçılar, bu kez soylu ailelerin yanlarında yer almaya başlamışlardır. Toplumda yayılan, *bireye saygı* ve *demokrasi anlayışı*, Avrupa uluslarını uyandırmıştır. 1789 Fransız İhtilali'nin yarattığı *algı farklılığı* Avrupadaki yönetim biçimlerinde de köklü değişikliklere neden olmuştur. *Machiavelli*'nin miras bıraktığı; "devlete insanlar olarak bakan ve devletle ilgili doğal kanunları, ilahiyattan değil, akıldan alan düşünce" öne çıkmaya başlamış, yönetimin halkın oylarıyla belirlendiği *parlamentar* sisteme geçiş burjuva sınıfını güçlü kılmıştır. Aydın dünyanın insanları artık, "tanrıyı, evreni yaratan olarak kabul ediyor, fakat insan hayatının hâkimi" olarak görmekten vazgeçiyordu (Turani 2010: 498). Toplumun ve onu oluşturan bireylerin aidiyet duygularındaki bu değişim, bireyin doğasını ve özünü yeniden belirlemeye başlamıştır. Bir anlamda felsefi olarak, *makrokozmos*da var olan uyum, *mikrokozmos* da kendini gerçekleştirme yönelmiştir. Tanrıya karşı sorumluluğunu bekleme alan birey, dünya nimetlerini, *zevk* ve *haz* duygularını deneyimlemeyi seçmiştir. Öne çıkan *bireycilik* kavramı artık belirginleşmiştir. *David Hume*'un "zevk standardı üzerine" (1745) adlı eserinde geçen, "Güzellik şeylerin için özelliği değildir, sadece onun üzerine kafa yoran zihinde vardır ve her zihin güzelliği farklı biçimde algılar. Birinin çirkinlik olarak algıladığı bir şeyde, bir başkası farklı bir güzellik bulabilir. Ve her birey, diğerlerinininkini düzene sokmaya yeltenmeden, duygularla uyum içinde olmalıdır." cümleleri bireycilik fikrinin geldiği noktayı gözler önüne sermektedir (Eco 2006: 247). Bu düşüncenin yayılmasında sanatçının da önemli katkıları vardır. Değişen bu toplumsal dinamikler, kendisini sanata dayatmaya başlamış ve artık sanatın-sanatçının kendine konu edindiği alanlar *dini* olmaktan tamamen uzaklaşarak *dindışı*'na yönelmeye başlamıştır. Erkeksi kahramanlıkların ve kadınsı şehvetin konu alındığı eserleri her alanda görmek mümkündür. Sosyal hayatta kendini

göstermeye başlayan *simetri*, *denge* ve *uyum* sanat eserlerinde de işlenmeye başlamıştır. XVII. ve XVIII. yy sanatında, barok dönemden kalma *sükûnete bir karışıklık* söz konusudur. Abartı ve aşırılık adeta bir kafa karışıklığının göstergesidir. Fransa ve Almanya'da ortaya çıkan çeşitli akımların² etkileri de hissedilmektedir. *Bilimsel* ve *düşünsel* alanda yaşanan yenilikler artarak devam etmektedir. Gökyüzü ile ilgili bilgilerin artması, yeni keşfedilen gezegenler, pusulanın ve matbaanın icadı, küçük tarımsal üretimden imalathane sistemine geçiş, haritacılığın gelişmesi ile deniz aşırı seyahatlere çıkılması bunlardan bazılarıdır. Bu gelişmeler yaklaşmakta olan *kapitalist* sistemin de habercisi gibidir. Yaşanan değişimlere toplumun bütün kesimleri aynı biçimde uyum sağlayamamıştır. Yavaş yavaş oluşan ve güçlenen *orta sınıf* kavramı gelişmektedir. Özellikle tiyatro sanatçıları, sarayın ve kentin en büyük coşkusudur. Sarhoş bağırtıları, kesilen kafalar, şehvetten gözü dönmüşlerin tecavüz sahneleri, büyüclük, palavracılık ve daha birçok temanın abartılı bir biçimde anlatılması istenir (Tanilli 2010: 288). Müzikte ise, XVII. yy İspanyasında geçen, bir zampananın başına gelenlerin ve hazin sonunun işlendiği *Mozart*'ın 2 perdelik ünlü *Don Giovanni* operası, bu dönemi iyi yansıtan örneklerdendir. *Mozart*'ın 2 perdelik komik-opera (opera buffa) olarak bestelediği "Don Giovanni" operasının ilk oyunu 1787'de Prag'da gösterilmiştir. Librettosu *Lorenzo da Ponte* tarafından yazılan bu eseri, ünlü Fransız yazar *Moliere*'de piyes olarak işlemiştir (Altar 2000: 120).

Resim3: Don Jovanni
(Picture4: Don Giovanni)

Sanatçılar, farklı sanat alanlarında benzer konular işlemeye başlamıştır. Bu dönemde, felsefe alanında Descartes'ın bıraktığı yerden bayrağı devralan düşünürler, düşünceleriyle toplumu etkilemeye devam etmişlerdir. Gelişen teknoloji sayesinde çoğaltılan yayınlar, düşüncelerin eskisinden daha hızlı yayılmasını sağlamıştır. Böylelikle etkileşim artmış ilerleme katlanarak tüm Avrupa'ya yayılmıştır. *La Fontaine*, *Montaigne* ve *Locke* gibi dönemin önde gelen fikir adamlarının eserleri farklı dillere çevrilerek çoğaltılmıştır. Gelişmekte olan bilim ve değişen toplumsal yaşam, bir takım uyum problemlerini beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu karma-

2 Fırtına - Gerilim ve Rokoko gibi sanat akımları dönemi etkileyen akımlardır. Ayrıntı için bkz: Conti, F., Rokoko Sanatını Tanyalım (1985); Hausler, A., Sanatın Toplumsal Tarihi (2006).

şa ve bunalım, XVII. yy'ın sonlarına doğru, gelişen *devletçilik* anlayışı ile toparlanma sürecine girmiştir. *Devlet* ve *politika* alanlarında geliştirilen kurallar zinciri yönetimler tarafından sanatçılara da uygulanmak istenmiş ve bu anlayışla devlet eliyle okullar, akademiler kurulmaya başlanmıştır. Bu amaçla *Richelieu*, dilin iyi kullanılması için “Fransız Akademisi”ni örgütlemiş; *Mazarin* bunu örnek alıp, “Resim ve Heykel Akademisi”ni, “Müzik Akademisi”ni, “Yazıtlar Akademisi”ni ve çalışmalarında İtalya’ya giderek ilerlemek isteyen sanatçılar için Roma’da “Fransız Akademisi”ni kurmuştur (Tanilli 2010: 290). Avrupada XVI ve XVII yy'lara damgasını vuran iki kavram *Hümanizm* ve *Rönesans*'dan sonra bu kez yeni bir kavram olarak *klasisizm* gündeme gelmiştir. Sanatta *klasisizm* ve siyasi anlamda *kapitalizm*, yeni dönemin kavramsal temellerini oluşturmaya başlamıştır. Marx ve Engels'in ortaya attıkları fikirler üzerine, *makinalaşma*, *emek* ve *üretim* kavramları XVIII ve XIX. yy'ları etkisi altına almaya hazırlanmaktadır. Buhar makinelerinin kullanılmaya başlanması, elektriğin icadı ve tıptaki gelişmeler alanlarında devrim yaratmıştır. İnsanlar artık manevi değerlerini kaybetmeye başlamış, zenginlik ve menfaat yükselen değerler halini almıştır. Buna karşılık sanatçılar, kurulan akademilerin etkisiyle sağlam bir form anlayışına giderek, rokoko akımının getirdiği ahlaki gevşemeyi değiştirme yolunu tercih etmişlerdir. Eserlerinde antik dönemin klasik değerlerini ön plana çıkartmaya başlamışlardır. Doğa hayranlığı da artmaktadır. Sanatçılar yalnızlığı ve romantizmi yansıtan manzara resimleri yapmaya yönelmişlerdir. Eserlerini, herkesten ve her şeyden bağımsız olarak ortaya koymaya başlamışlardır. Öyleki; Alman romantik ressam Friedrich; “gözünü kapa, önce manevi gözünle kendi resmini gör” demektedir. Avrupada sanatçılar yaşanan toplumsal gelişmelerin etkisiyle belirli yönlere eğilmekte ve doyunluğa ulaştıkça yön değiştirmektedirler. *J.J. Rousseau* ve *Voltaire*'in fikirleri dönemi etkilemektedir. Felsefi anlamda tam bir fikir zenginliği yaşanmaktadır. *Goethe*, *Hegel*, *Nietzsche* güzeli, estetiği, varlığı sorgulamakta, bu fikirlerin etkisi altında kalan sanatçılarda toplumu etkilemektedirler. Bu atmosferde gelişen felsefe, bilim ve teknoloji çok geçmeden modernitenin ayak seslerinin duyulmasını sağlamıştır. Seri üretim bantlarının devreye girmesi ile fabrikalaşan sermaye sanatı da alınıp satılan bir *meta* olma noktasına getirmiştir. Yanı sıra ulus devletlerin doğması, bankacılık sistemlerinin kurulması, kapitalist pazarın ortaya çıkması ve burjuvazinin sermayeleşmesi bu görüşü destekleyen diğer gelişmelerdir (Yamaner 2007). Klasisizmin gelenekçi anlayışına, kuralcı kalıplarına bağlı kalan, geçmişe-tarihe sadık anlayışın getirdiği sıkıcılığa ve sınırlayıcılığa isyan eden modern sanatçılar, bu ahlaki ve yararlılık odaklı normalleştiren anlayışa tepki olarak, kendi modern dünyalarını yarattılar. Böylelikle “geçmişten ve onun sembollerinden bağımsız bir süreç” başlatma projesi hayata geçmiş oldu (Portoghesi 1990). Bu modern anlayış sanatta, gelenek ve şimdi arasında bir karşıtlık kurmuş, çağdaş sanatçılar geleneğe sırt çevirmiştir. Çünkü modern sanatçılara göre *gelenek* gericiliktir. Modernizm ise, sanatçı için tek başına *devrimci* ve *gelişmecidir*. Modern sanatçılar *yeniyi* ya-

ratarak geçmişle olan tarihsel bağlarını koparmak amacı gütmüşlerdir. Birbirine alternatif gibi görünen bir takım kavramlar, esasen modern sanatın doğasını oluşturmaktadır. Bu dönemde *Eski-yeni, Akıl-Duygu, Nesnel-Öznel, Tanrı/Deha-Din/Sanat, Gerici-İlerici, Figüratif-Soyut* vb. gibi birbirine zıt kavramlar, akımlar ve ekoller halinde değişik dönemlerde geliştirilerek yaratıcılığın sınırları zorlanmaktadır. Bu birbirine zıt yaklaşımlar felsefe dünyasında da kendisini göstermektedir. Örneğin *Nietzsche* başlangıçta sanatçı olunmasını tavsiye ederek, “Sanat bize *şeylerin üzerinde bir özgürlük*, kendimizi *gerçeklikten* kurtarma, *gerçekliği* kendi estetik kahkaha ve oyunlarımızla bağlantısız bir şey olarak görme yeteneği verir” derken, bir süre sonra bu görüşünü terk edip sanatçıları birer “entellektüel hafifsiklet” olarak tanımlayabilmektedir. Kant sanatçıyı *deha*, Nietzsche ise, *entellektüel hafifsiklet* olarak görmektedir (Yılmaz 2006). Daha çağdaş düşünörlere göre durum biraz daha vahimdir. Günümüzün sanatı *anlamı* ve *imge’yi* yitirmiş görünmektedir. Baudrillard’a göre; “imgenin başına da, gösterge ve metaforun başına gelenler gelmiş, illüzyon gerçeğın yerini almıştır.” (2005: 90). Çağdaş sanat, modern dünyanın tüm değer yargıları gibi satın alınabilen, değeri para ile ölçülebilen bir ticari *mal* konumundadır. Popüler kültürün yarattığı anlam boşluğu, sanatı da *meta* haline getirmiştir. Peki bu dönemde sanatçının yapıtlarını nasıl yorumlamak gerekir. Bu sorunsalın cevabını “*burjuvazi-kapitalizm*” ilişkisi içinde değerlendirmek yerinde olabilir. Sanat yapıtları, dönemin egemen ideolojisi olarak nitelenebilecek üretim ideolojisinin ortaya koyduğu kavram ve ürünlerin malzemesi olarak yorumlanabilir. Mimaride *eski* evlerin yerini alan *modern* evler, müzikte *eski* müzik yerine dinlenen *modern* müzik ve *modern* mobilyalar, *modern* sanat uygulamaları. Artık modern sanatçının eserlerini anlayabilmek için, bakışlarımızı yalnız o sanatçının eserlerine çevirmek yetmemektedir. Çağdaş sanatçılar “bu belirsizliği yani; belli bir düşünceye dayanan estetik değerlendirme yapma olanaksızlığını kendi çıkarlarına kullanmakta ve ortada anlaşılması gereken bir şey olmadığını anlayamayanların suçluluk duygularıyla oynamaktadırlar” (Baudrillard 1996). Bu bağlamda günümüz sanatında *dikkat çekme* ve *sıradanlık* yeterli gibi görünmektedir. Andy Warhol gibi sanatçıların yaptıkları bugün için iyi birer örnektir. XX. yy sanatının geldiği noktada Warhol kendini tam da bugünün dünyasına uygun bir dille tanımlamaktadır. Warhol; “ister sanat, ister ticaret, ister reklam düzeyinde olsun, her alanda işe yarayan bir makineyim... ben makinenin ta kendisiyim” demektedir. Böylelikle Warhol hiçbir toplumsal değeri ciddiye almayan tümüyle agnostik (*bilimmez*) bir yerde duruyor görünmektedir (Gaillard 1990).

3. Sonuç (Conclusion)

Sanat en öz ifadesi ile, insanın kendisini ifade etmesine yarayan bir dildir. Bu süreçte ses, söz, renk gibi kendine has araçlar kullanır. Estetik değer taşıyan sanatsal ifade biçiminin sahibi olan sanatçı, sosyal yaşamın da bir parçasıdır. Buraya kadar yapılan açıklamalara dayanılarak, yaşanan tarihsel, ekonomik, politik, fel-

sefi, bilimsel vb. gelişmelerin toplumlari ve toplumun bir parçası olan sanatçılari etkilediğini söylemek mümkündür. Tarihsel süreçte yaşanan bu değişim ve dönüşümler sanatın, “evrensel geçerliği olan biricik ve tek” bir tanımını yapmayı da olanaksız hale getirmiştir (Ulusoy 2005). Alımlayıcısı ile ürettiği sanatsal değere yaslanarak iletişim kuran sanatçı, edimleri üzerinde her zaman ciddi yöntemlerle çalışmış, doğrudan veya dolaylı olarak belirlediği hedefler doğrultusunda kitlelerin taşıyıcısı olma konumunu hep korumuştur. Yaşanılan sosyolojik değişim ve dönüşümler farklı sanat akımlarının oluşmasına da olanak sağlamıştır. XX. yy’ da ise modernizmle birlikte, geçmişte tanımlanan (*klasik olan*) birçok kavram bağlamını yitirerek değişmiş ya da yok olmuştur. Postmodernizmin başta felsefe ve sanat alanları olmak üzere, doğum sancılarının yaşadığı günümüzde, sanatçının kim olduğu ve yerinin neresi olduğu da ontolojik açıdan sorgulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altar, C.M., (2000). *Opera Tarihi Cilt I*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Baudrillard, J., (2005). *Şeytana Satılan Ruh*. Ankara: Dođu-Batı Yayınları.
- Capra, F., (2009). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Coşar, Metin., (2009). Schopenhauer’da “Sanat”ın Anlamı Üzerine. *Journal of World of Turks*. Vol I, II
- Danto, A.C., (1997). *After The End Of Art*. (Çeviren: Zeynep Demirsü). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eco, U., (1999). *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*. (Çeviren: Kemal Atakay). İstanbul: CanYayınları.
- Eco, U., (2006). *Storia della Bellezza/Güzelliğın Tarihi*. (Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu). İstanbul: Dođan Kitapçılık.
- Farago, F., (2006). *Sanat*. (Çeviren: Özcan Dođan). Ankara:Dođu-Batı Yayınları.
- Gaillard, F., (1990). Andy Worhol’dan Başlayalım. (*in canna*’da yayımlanmış söyleşi). Fransa.
- Gombrich, E.H., (2007). *Sanatın Öyküsü*. (Çeviren: Erol-Ömer Erduran). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hollingsworth, M., (2009). *A History of World Art/Dünya Sanat Tarihi*. (Çeviren: Rengin Küçükerođan-Banu Ergüder). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Hadjinicolaou, N., (1998). *Sanat Tarihi ve Sınıf Mücadelesi*. (Çeviren: Halim Spatar). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Lotringer, S., (1996). *The Piracy of Art/Sanat Dünyasını Altüst Eden Adam*. (*Liberation*’da yayımlanmış söyleşi). Fransa.
- Platon., (1992). *Devlet*. (Çeviren: Sabahattin Eyübođlu, M.Ali Cimcoz). İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Tanilli, S., (2004). *Yüzyılların Gerçeđi ve Mirası Cilt III*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Tunalı, İ., (2002). *Sanat Ontolojisi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Turani, A., (2010). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Ulusoy, D., (2005). *Sanatın sosyal Sınırları*. Ankara: Ütopya yayınevi.
- Uçan, A., (1996). *İnsan Ve Müzik-İnsan Ve Sanat*. Ankara: Evrensel Yayınevi.
- Yamaner, G., (2007). *Postmodernizm Ve Sanat*. Ankara: Alđı Yayın.
- Yılmaz, M., (2006). *Modernizmden Postmodernizme Sanat*. Ankara: Ütopya Yayınları.